

VPLIV PROTESTANTSKEGA LITERARNEGA DELA  
V KASTELČEVIIH BRATOVSKIH BUKVICAH

Po zadnjih protestantskih knjigah iz leta 1595 so Kastelčeve Bratovske bukvice 1678 in 1682 peta slovenska knjiga. O vplivu protestantskega slovstva skorajda ne moremo govoriti pri Alasijevi knjižici (1607), ker je izšla ob robu slovenskega literarnega prizadevanja, pač pa je ta vpliv potrjen tako za prvo kakor za drugo izdajo slovenskega lekcionarja, ki sta ju priredila Čandik 1613 in Schoenleben 1672 (prim. Breznik DS 1917), medtem ko se za Canisijev katekizem iz 1615, ker je izgubljen (Kidrič ČJKZ III, 106), ne dá nič reči.

V Bratovskih bukvicah sledovi protestantskega literarnega dela niso majhni. Ne gre zgolj za vpliv v pisavi in jeziku, saj je bila tradicija Dalmatinove Biblije posredno, preko lekcionarja, in tudi neposredno zelo živa, temveč za direkten prevzem tudi nebiblijskih protestantskih tekstov.

Kratice: BB = Bratovske bukvice 1678 in 1682 (glede letnice gl. Kidrič ČJKZ III, 90). — CC = Ta celi Catechismus 1595. — M = Dalmatin, Lepe karszhanske molitve 1595.

\*

1. Najprej je tistih 11 pesmi, za katere je ugotovil J. Čerin (ZMS X, 126), da jih je prevzel Kastelec iz zadnje izdaje protestantske pesmarice z naslovom »Ta celi Catechismus... 1595«. Da gre za izdajo 1595 in ne 1584, za to govori poleg Čerinovih argumentov (n. m. 138) tudi to, da je Kastelec utegnil posneti Peiffen Marie Divice (BB 38) in Spomyn te fmèrti (BB 419) samo iz izdaje CC 1595 (str. 129 HVALESHNA PEISEN D. Marie, str. 439 ENA LEPA DVHOVNA peißen), ker ju v izdaji CC 1584 ni. Pesmi protestantskega izvora v Bratovskih bukvicah pa so tele:

- str. 38: Peiffen Marie Divice. Magnificat (pri Čerinu št. 18),
- str. 390: Paffion is ufèh fhtirih Evangeliftou (Č. št. 78),
- str. 409: Pfal. 14. Domine quis habitabit (Č. št. 91),
- str. 410: Pfal. 90. Qui habitat (Č. št. 95),
- str. 412: Pfal. 50. Miserere mei Deus (Č. št. 45),
- str. 414: Pf. 30. In te Domine speravi (Č. št. 41),
- str. 426: Peiffen u'rèvah inu u'nadlughah (Č. št. 58),
- str. 427: Molitou s'eno frezhno fmèrt (Č. št. 65),
- str. 429: Trofhtliiva Peiffen u'rèvah inu nadlúgah (Č. št. 55),
- str. 432: Molitou s'eno dobro fmèrt (Č. št. 57),
- str. 457: Te Deum laudamus (Č. št. 15).

Tako iz uvoda Čerinove študije kakor iz opomb pri posameznih pesmih bi utegnili skepti, da je Kastelec »kar prepisal iz Trubarja 1595« in da gre le za pravopisne spremembe. Primerjava tekstov pa kaže, da Kastelec ni mehanično prepisoval. Pri psalmu In te Domine speravi (CC 297 — BB 414)

pravi Čerin, da se protestantski tekst »ad verbum nahaja tudi pri Kastelcu 1682«. Primerjava 5. kitice pa kaže tole:\*

#### CC

Svejt ta je Mreshe poftavil,  
s'lashami bi me rad vlovil,  
Vfe rouna s'falfh lesikom,  
v'taki nuji, na me fpumni,  
Brani Bug Supernikom.

#### BB

Sveit ta je mrèshe poftavil,  
Vràh bi me rad pograbil  
fmèrt me ftreishe s'lokome:  
o Bug u'taki nuji, na me fpumni,  
brani me pred fupernikom.

Pri Dalmatinovem psalmu Qui habitat (CC 528 — BB 410), o katerem pravi Čerin: »Kastelec 1682 prinaša psalm z neznatnimi izpremembami«, nas primerjava 4. in 8. kitice drugače pouči:

#### CC

Zhes dan fe Kuge neboyfh,  
zhes nuzh Shlise neuftrafhifh :/  
Aku v' pravi Veri ftoyfth,  
s'Grehu Boga nedrashifh.  
Boga pred Ozhima imafh,  
vfelej fe Bogu porozhafh,  
kadar grefh lezh ter vftane fh.

Po Levih inu Madrafsih,  
bofh ti hodil pres fhkode :/  
Po mladih Levih, Drakonih,  
de ti nifhter ne bode.  
Nyh ftrup nefhkodi tim Vernim,  
faj Bug perftopi tim reunim,  
kadar je nym potreba.

#### BB

Zhés dán fe kuge ne boyfh,  
Po nozhi pres ftraha leshyfth.  
Aku u'ftrahu Boshym shivyfth,  
S' grèhi Bogá ne reffardyfth.  
Vfelei fe k' Bogú ganefth.  
Kadar grèfh lezh, inu uftane fh.  
Búg te bó pred ufim varuvál,  
Inu ufelei na ftrani ftal.

Po Levih, inu Modraffih,  
bofh ti hodil pres fhkode,  
Po kazhah, po Lintvornih,  
de ti nifhter ne bode.  
Nyh ftrúp tèmeu zhloveku nyzh  
ne fhkodi,  
Kir Boshje sapuvidi dèrshy,  
inu po Boshji voli hodi.  
Sai Búg perftopi rad tèmeu reunimu,  
inu potrebnimu.  
Tudi tèmeu Bogabojezhimu:  
inu pravi k'níemu.

Že iz teh kitic lahko na splošno sklepamo, kako je ravnal Kastelec s protestantskimi teksti. Podrobneje o tem bomo spregovorili niže.

2. Iz protestantske pesmarice pa je Kastelec prevzel mimo omenjenih 11 pesmi še 5 tekstov. To so:

str. 419: Spomyn te fmèrti (pri Čerinu št. 98),  
str. 420: Alia (t. j. Spomyn te fmèrti) (Č. št. 64),  
str. 414: Actus fidei (Č. št. 66),  
str. 233: Symbolum Nicenum (Č. št. 101),  
str. 235: Symbolum S. Athanafij (Č. št. 102).

Prvo izmed tu navedenih besedil (Spomyn te fmèrti) se močno oddaljuje od svojega vira: ENA LEPA DVHOVNA peißen per enim Mertvici vfoji sufební vishi, CC 439. Če bi primerjali n. pr. prvo kitico, bi niti ne pomislili na odvisnost; tudi ob primerjavi drugih kitic bi kvečjemu iskali odvisnost tako, da bi domnevali isti skupni vir. Vendar nas pouči popolno soglasje

\* Ne pri protestantih ne pri Kastelcu niso pisani verzi, kakor se danes pišejo, temveč zdržema, vendar tako, da dela vsaka kitica odstavek zase.

šeste kitice, da je Kastelec pesem iz protestantske pesmarice svobodno prepesnil. Tu naj sledi primerjava prve in šeste kitice:\*

CC

- (1) O Zhlovik gledaj ti mene,  
Bil fem ti glih vidil fi me,  
Lep mlad mozhan lipu Ziran,  
Raunu kakor en pild malan.
- (6) Donafs mlad, lep, fhtolz bogat,  
s'drau  
Iutri pak v'bog, inu mertou,  
Donafs fi vreden, lub dershan,  
Iutri fi v'semlo pokoppän.

BB

- SMifli ó zhlovik na mèrtvu tellú,  
kir je nam glih bilú,  
lipú, mladú, mozhnu,  
kakòr ena rosha ziranu.
- danas mlád, lèp, fhtólz, bogat sdrou,  
jutri pak prah inu mèrtou:  
danas fi vrèdn, lub dershan,  
jutri bosh u'sémlo pokopán.

V drugem tekstu (Alia), ki mu je vir Trubarjeva pesem »CANTVS MEDIA VITA« (CC 417), je Kastelec izpustil refrene.

Najbolj zanimivo je tretje besedilo (Actus fidei), kjer je Kastelec dolgo Schweigerjevo pesem (ENA LEPA DVHOVNA peiffen, CC 427) prenesel kar v prozo. Izpustil pa je Schweigerjevo 12–16 kitico, v katerih je govor zlasti o veri v protestantskem smislu, češ da sama po sebi zadošča za zveličanje. Tu za zgled naslednji kitici:

- (1) HVala Bogu, moj zhas je tu  
De fe imam lozhiti :/:  
Stiga Svita gori v'Nebu,  
Tam v'feh nadlug proft biti,  
Satu jeft hozhem pred Smertjo.  
Sturit duhouno fhafft mojo.  
V'Boshjim imeni. Amen.

Zhaft, inu hvala bodi G. Bogú, moj  
zhas je tukai, de fe imam s'tèga fvitá  
lozhiti gori u' S. Nebú, inu tam ufih  
moyh nadlugh lèdig biti: sa tu jeft  
hozhem pred fmèrtjo mojo duhouno  
fhafft fturiti...

- (19) GOSPVD s'trobento puffledno,  
Vfe mertve bo fpet budil :/:  
Na fodni dan s'glafno fhimo,  
De fe bo v'faki zhudil.  
On bo Verne fvojo mozhjo,  
Obdal s'Nebefko fvetloftjo,  
jafna telefsa fturil.

... on s'puffledno trobento bo fpét  
ufé mèrtve gori sbudil na fodni dán,  
s'glafno fhimo, de fe bó ufaki zhudil:  
on bó te pravizhne s'fvojo mozhjó  
s'Nebefhko fvitloftjo obdál, inu nyh  
telleffa jafna fturil.

Četrtri in peti tekst (Symbolum Nicenum in Symbolum S. Athanafij), oba v prozi, sta prevzeta iz CC 28 in 30 skoraj dobesedno.

5. Je pa v Kastelčevih Bratovskih bukvicah še cela vrsta protestantskih tekstov — iz Dalmatinovega molitvenika 1584 ozir. 1595. Kidričeva formulacija v Zgodovini, da ima Kastelec »več protestantskih pesemskih tekstov in molitvenih obrazcev« (Zgodovina 120), je glede molitvenih obrazcev zelo splošna in se lahko nanaša zgolj na dosedanje ugotovitve, da je Kastelec uporabljal protestantsko pesmarico.

Iz Dalmatinovega molitvenika je Kastelec posnel naslednja besedila:

- str. 50: Molitou od tèrplenía JESUSA Chrifstufa,  
str. 100: Molitou h'Bogú Ozhetu Nebefhkimu.  
str. 107: Druga molitou k'Synú Boshymu.

\* Opozarjam, da piše Kastelec vse besedilo zdržema, celo brez odstavkov, ki v protestantski pesmarici označujejo kitice.

str. 109: Ena Druga molitou k'S. Duhu,  
 str. 110: Molitou k'S. Troyci,  
 str. 160: Molitou Kadar Bolnyk dufho pufhza,  
 str. 282: O Miloftivi Iesus Chrifthus...,  
 str. 284: Oratio ad Spiritum Sanctum,  
 str. 438: Molitou ob zhaffu Turske Voiské,  
 str. 443: Molitou kadar Kuga regira,  
 str. 446: She ena druga,  
 str. 447: Molitou ob zhaffu te Lakote,  
 str. 449: Gmaïn sahvalenïe sa ufê dary, inu dobrute Boshje.

Pri nekaterih izmed navedenih tekstov gre za dobeseden ali celoten prevzem iz protestantskega molitvenika, nekatere protestantske molitve pa je Kastelec spreminjal tako, da je iz njih jemal samo odlomke.

*Molitou od têrplenia JESUSA Chrifthus* ustreza Dalmatinovim molitvam, ki nosijo skupni naslov: MOLITVE OD BRIT-kiga Terplenia inu Smerti, naffiga GOSPVDA Iesufa Chrifthus, in sicer je Kastelec porabil predvsem strani 74 (drugo polovico), 75, 76, 77, 78, 80 (8 vrstic), 81 (5 vrstic) in 85 (10 vrstic); samostojnih je kakih 15 Kastelčevih vrstic (BB 53).

*Molitou h'Bogû Ozhetu Nebeshkimu* vsebuje le malo skrajšani Dalmatinovi molitvi v poglavju MOLITVE H' BV-gu, sa odpuszhanje grehou. Kastelec je porabil strani 114, 115, deloma 116 in 117.

*Druga molitou k'Synû Boshymu* ima svoj vir v istem Dalmatinovem poglavju kakor prejšnja; Kastelec je porabil strani 118—122, vendar ne v celoti.

*Ena Druga molitou k'S. Duhu* je skoraj dobesedno povzeta po Dalmatinovi, ki jo najdemo pod poglavjem MOLITVE V'KRI-shi, nadlughah ina (!) ifkufhnavah; gre za strani 173—174.

*Molitou k'S. Troyci* je sestavljena iz treh molitev, ki jih najdemo pri Dalmatinu pod naslovom MOLITVE, KOKU ima Zhlovik Boga sahvaliti inu fe njemu porozhiti, kadar gre u'vezher lezh ali fpat. Kastelec je v skrajšani obliki preyzel tekst s strani 26—31, 33—35.

*Molitou Kadar Bolnyk dufho pufhza* se zgolj v začetku naslanja na Dalmatinove MOLITVE PER vmirajozhjih Ludeh, ali kadar dufho pufhzhajo. Pri Dalmatinu str. 216—217.

*O Miloftivi IESUS Chrifthus...* se precej tesno naslanja na začetek Dalmatinovega sestavka MOLITVE Sa VE-zhni leben inu isvelizhanje. Dalmatinove strani, ki jih je porabil Kastelec, so 236—239.

*Oratio ad Spiritum Sanctum* je posneta po istem Dalmatinovem sestavku kakor prejšnja, in sicer precej natanko po straneh 239—240 in 242.

*Molitou ob zhaffu Turske Voiské* predstavlja dve, domala od besede do besede preneseni Dalmatinovi molitvi (MOLITOV SV-par Turka, ENA DRVGA) na str. 307—314.

*Molitou kadar Kuga regira* je posneta dobesedno in v celoti po Dalmatinovi z istim naslovom na str. 317—322.

*She ena druga* je Dalmatinova ENA DRVGA KRAT-ka Molitou kadar kuga regira ali druge bolesni, str. 323—324, vendar ni tako dobesedno prevzeta ko prejšnja.

*Molitou ob zhaffu te Lakote* je v celoti, a z majhnimi spremembami Dalmatinova MOLITOV KADAR je velika draginja inu lakota, str. 325—328.

Gmain sahvaleñe sa ušè dary... predstavlja z neznatnimi spremembami Dalmatinovo GMAIN SAHVALE-nje sa vse dobrute Boshje na str. 335—337.

Kako je Kastelec uporabljal Dalmatinov molitvenik, naj pokažeta tu spodaj dva odlomka: prvi, konec Molitve k'S. Troyci, je zgled za Kastelevo krajšanje, drugi, začetek Molitve kadar Kuga regira, naj pokaže, kako je Kastelec skoraj dobesedno prevzemal protestantski tekst.

M 33

BB 112

EN pravi Bug v'treh Perfonah, v'enim edinim Boshjim inu vezhnim bitju, Bug Ozha, Syn, inu S. Duh, kir fi škusi tvojo veliko muzh Semlo ftvaril, inu regirafh toisto s'tvojo modrustjo, O ti fveti, fveti, fveti Bug, GOSPVD Zebaoth: Odpri meni vrata tvoje pravice, de jeft bom mogèl tebe zhaftiti inu hvaliti. Pole GOSPVD, letukaj jeft ftoim, inu klukam s'moim vsdihanjem, proshnjo inu molitovjo, na tvoje davri, kakòr en vbog potreben zhlovik: O GOSPVD, kir fi rekàl: Klukajte, taku se vam bo odpèrlu: Odpri meni tvoje dauri, neobèrni tvoja ozhiniga obrasa prozh od mene, inu me neodpàhni prozh v'tvoim ferdi. O Ozha vse milofti, merkaj na tu klizanje inu vpienje tvojga vbosiga diteta inu firote: Podaj meni tvojo roko, inu me vunkaj isderi is vfeh moih nuj: Osri fe na me s'tvojemi Ozhinimi ozhima inu neisgruntano dobruto. Inu nepufti mene konza vseti: temuzh vishaj inu pelaj mene k'mojmu Bogu inu GOSPVDV, de jeft bom mogèl to zhast tvojga Krajeftva, inu tvoj ozhin obras gledati, inu tebe, ò ti fveti Bug, zhaftiti inu hvaliti, Amen.

M 317

O Vfigamogozhi vezhai Bug, Ozha nafhiga GOSPVDI Iesufa Chriftufa, my profsimo tebe is grunta nafhiga ferza, bodi nam ti, sa tvojga lubiga Synu nafhiga GOSPVDI inu isvelizharja Iesufa Chriftufa volo, gnadliu inu miloftiu, inu odpufti nam dobru-tlivu vse nafhe grehe inu krivu djanje. My vidimo (bodi tebi toshenu) inu fposnamo, de fmo my s'nafhimi velikimi inu mnogimi grehi tvoj pravizhni ferd filnu obudili, inu de fmo vse shlaht fhtrafinge na dufhi inu na telefsi dobru saflushili: ja, de fmo fhe veden vbogi, reuni, grefhni zhloveki, kir vfak dan veliku grefhimo, inu bi fpodobnu imèli is pred tvoih ozhy savèrsheni biti...

O Gospúd Bug, kir fi skusi tvojo veliko muzh, semlo, inu Nebeffa ftvriu, inu s'tvojo modrustjo regirafh: O Gospud Bug, odpri meni vrata tvoje gnade, de bom jeft mogèl tebe zhaftiti inu hvaliti vekomai: pole jeft klukam s'moym sdihovanjem, proshnio, inu molitoujo, na tvoje dauri, kakòr en ubóg potrební zhlovik: ne obèrni tvjga

Ozhiniga obrasa prozh od mene, inu me ne odpahni prozh u'tvojm fèrdi,

podai meni tvojo rokó, inu me vunkai isderi is ufih moyh nadlúg, osrife name s'tvojo dobruto, inu ne pufti mene konza useti; ampak vishai, inu pelai mene po pravim poti tvjga kraileftva,

de tamkai bom Tebe ó S. Troyza vekomai zhaftyl, inu hvaliu. Amen.

BB 443

O Vfigamogozhi vèzhni, Ozha nafhiga Gofpuda Iesufa Chriftusa, my proffimo tebe is grunta nafhiga fèrza, bodi nam ti, sa tvojga lubiga Synu nafhiga Gofpuda inu isvelizharja volo, gnadliu inu miloftiu, inu odpufti nam dobru-tlivu ušè nafhe grèhe inu dianie. My vidimo (bodi tebi toshenu) inu fposnamo, de fmó my s'nafhimi velikimi, inu mnogimi grèhi, tvoj pravizhni fèrd filnu obudili, inu de fmó ušè shlaht fhtrafinge, na dufhi, inu na telleffu dobru saflushili: ja, de fmó fhe sdai ubogi, reuni, inu grèfhni zhloveki, kir ufák dán veliku pregrèfhimo, inu bi fpodobnu jmèli is pred tvojh ozhy savèrsheni biti...

4. Primerjava besedil, ki jih je Kastelec sprejel v Bratovske bukvice iz CC ali M, nam seveda ne razkriva v celoti, kako je Kastelec ravnal pri svojem literarnem delu, saj so ta besedila le del Bratovskih bukvic. Kaže nam pa najprej, da je Kastelec v tedanji slovenski literarni revščini moral seči skoraj sto let nazaj ter črpati iz slovstva hudih, dasi že premaganih nasprotnikov. Potem pa nam odkriva tudi, kako je stare tekste krojil ter jih vsebinsko in jezikovno prilagajal svojim potrebam, saj je vendarle pokazal več ali manj samostojnosti tudi ob prevzetih pesmih in molitvah.

Predvsem so Kastelca zamikale pesmi. Katoliško slovstvo je pred izidom Bratovskih bukvic štelo le malo slovenskih pesemskih tekstov, ki so bili v tisku na razpolago. Alasia jih je nudil 4, Schoenleben 6 novih. Kastelec jih je v Bratovskih bukvicah dal 22; izmed teh jih je 14 iz protestantske pesmarice.

Pri prenosu iz protestantske pesmarice je Kastelec pesemska besedila prosto krojil. Tako je izpuščal kitice, del kitic (refren) ali posamezne verze. V pesmi PSALMUS LI. MISERERE MEI DEVS (CC 304) n. pr. je izpustil brez pravega vzroka konec (del šeste, sedmo in osmo kitico). Sploh si je ponekod za zadnje kitice, ki dajejo čast in hvalo bogu in so pri protestantih različne že glede na različne oblike celotne pesmi, napravil takle vzorec: *Zhaft, hvala bodi G. Bogú, Ozhetu, Synu, S. Duhú; Sdai inu ufakateri zhas, Od usiga slèga rêfhi nas, Amen.* (BB 410) in v naslednjih pesmih postavil namesto zadnje kitice protestantske predloge naslednjo formulo, sklicujočo se na ta vzorec: *Zhaft, hvala ot supra 410* (BB 412, 413, 414). Izpustil je dalje 5 kitic v zgoraj (str. 115) omenjeni Schweigerjevi pesmi, kar je bilo upravičeno z njegovega katoliškega stališča. Iz istega razloga se dá razložiti, da so izpadli naslednji protestantski verzi: *Ti nezh tih Shivinskih offrou, / temuzh pufzhajne od Grehou, / s'pokuro se ti flushi.* (CC 310) ali *Telskih offrou, Prasnovanje, / vse flushbe, Profhne dunanje, / pres Vere nezh (= nočes) prieti, / Nikogar o'miloft vseti* (prav tam). Teže je opravičiti, zakaj je izpustil drugo polovico 4. kitice Magnificat: *Te lakotne, inu shejne, sdobruoto vse napolni, na offertnu, tar prevsetnu, sgnado nigdar nefpumni.* (CC 132.) Tudi izpust 8.—11. in 14. verza (refrena) v vseh treh kiticah pesmi CANTVS MEDIA VITA (CC 417) se ne dá utemeljiti z vsebinskimi razlogi.

Včasih, dasi bolj poredkoma, je Kastelec dodajal. Samostojno je zaključil PSALMVS LI. MISERERE MEI DEVS (gl. zg.) z naslednjimi verzi: *O Bùg pooblasti se moje dushize, / De ne pride u'vyce, / Daj de uselei ftabo Prebiva, / Vèzhne dobrute ushiva* ter s tem dal pesmi katoliško obeležje (vice!). Pri pesmi PSALMVS XCI. QVI HABITAT (CC 327) je vsako kitico zaključil precej spretno z novim verzom; prva kitica n. pr. se pri protestantih končuje: *Ti si moj trofht tår leben*, pri Kastelcu (str. 410) pa: *Ti si moi trósfht inu lebn, Od tebe me ne bó odtèrgal obedn; druga pri protestantih: ti me nebofsh sapustil, pri Kastelcu: Ti me ne bófh sapustiu, Dokler fim na fveti shiu* itd.

Potem so spremembe teksta glede na vsebino. Skoraj v celoti je spremenjena protestantska ENA LEPA DUHOVNA peißen per enim Mertvici vfoji sufební vishi (CC 439), kakor je bilo zgoraj že pokazano. Drugače gre le za neznatne vsebinske spremembe, kakor n. pr. v temle primeru: *Iesus je spet od fmeriti vstal, / Gori K'Ozhetu o'Nebu fhal* CC 191 — *Iesus je spet od fmeriti vstal, / inu u'Galileo fhal* BB 399. Za zgled manjših sprememb naj sledé tu še

tile protestantski verzi: *V'pravi Veri v'dobrim tēr v'slej, de gremo v'slej le naprej, Njemu zhaft bodi, Amen.* CC 376; pri Kastelec beremo namesto njih: *s'profhnio Marie Divize, Tudi Spetniki Spetnize, nam pomagajte. Amen.* BB 431. S to vsebinsko spremembo je Kastelec hotel bolj poudariti katolištvo. Tako poudarjanje je še v primerih, kjer je protestantski terminus *krščanska vera* (CC 30, 31, 33, 36) spremenjen v *katoliška vera* (BB 235 [2 ×], 237, 239) in *krščanska apostolska cerkev* (CC 29) ali *božja cerkev* (CC 434) v *sv. katoliška cerkev* (BB 235, 418).

Zelo številne pa so take spremembe teksta, ki zadevajo obliko verza. Če stoji n. pr. v protestantski pesmi verz na *kateriga savupam* CC 328, a Kastelec napiše *Na kateriga jeft savupam* BB 410, potem je verz pokvarjen, zakaj število zlogov, ki je na njem verz grajen, se je povečalo: Kastelec verz ima 9 namesto 8 zlogov. Protestantski pesmarji se natanko držé določenega števila zlogov, n. pr. v prvem zgledu zg. na str. 112: 8-8-7 / 8-7, v drugem 8-7-8-7 / 8-8-7; pri Kastelec pa zamaš iščemo dosledne sheme: v prvem primeru je 8-7-6-10-9, v drugem pa imajo verzi kaj različno število zlogov, še več, kitica, začenjajoča se *Po Levih ...*, se mu je raztegnila in zašla proti koncu v prozo.

Pogosto ima Kastelec brez potrebe po en ali celo dva zloga več, ker piše *hozhefh* 412 namesto *hoz* CC 308, *sdaici* 391, 398 nam. *sdaj* CC 181, 189, *inu* 410 nam. *tār* CC 328, na *defnici* 393 nam. *Na defni* CC 183, *Judouski kral* 397 nam. *Judou Kral* CC 188, *sazhnejo mermrati* 391 nam. *sazhno mermrat* CC 179—180 itd. Včasih je tudi kak zlog manj, ker se bere pri Kastelec *skashen* 412 nam. *iskashen* CC 308, *bo* 410 nam. *bode* CC 287, *sdai* 397 nam. *fadaj* CC 188 itd.

Da pa vendarle Kastelec ni zanemarjal štetja zlogov, bi kazala naslednja dva primera: *Vode mu nefe htli vofzhit* CC 189 — *vodē nēfo hotli vofzhit* BB 398 in *kakor bi nas htli poshreit vfe* CC 191 — *kakōr bi hotli poshreit vfe* BB 400. Ker je namreč Kastelec namesto *htli* rabil *hotli*, je v prvem primeru izpustil *mu*, v drugem *nas*, tako da je dobil isto število zlogov kakor predloga. Na enem mestu pa je pomanjkljivi verz predloge celo popravil, ko je namesto *ta naf brani* (ta verz v CC 132 ima samo 4 zloge namesto 8) napisal *ta nas brani inu ohroni* 41.

Bolj ko na zgradbo verza je pazil Kastelec na rimo. Naj je še tako zmaličil verz, rimo je ohranil, kakor naj pokaže tale zgled: *Safu nevupaj v'foojo gvalt, / Gospud, mlad, mozhan, lepa shtalt* CC 440 — *sa tū ne vupai u'tvojo muzh inu u'gvalt / sgine Gospūd, bogat, mlád mozhan inu lēpa ftalt* BB 420. Celó brez potrebe je dodajal rimo; druga kitica Trubarjeve pesmi se v CC 421 začenja takole: *Smert, Pekel nas strafhio, / Prite nas vse snefti / Ty Grehi nas shaljo, / Notri v'nafti vefti. / V'taki revi kam hozhmo, / k'nikomer temuzh h'tebi Bug, / Refhi nas is teh nadlug*; peti verz je brez rime, Kastelec pa je ta verz raztegnil tako: *u'taki rêvi, ftiskaniu kam hozhmo leifti?* BB 421 in ga s tem rimal z drugim in četrtim verzom. Njegov smisel za rimo se kaže tudi v tem, da je ponekod z njo nadomestil protestantsko asonanco; prim. *Sveit ta je Mreshe postavil, / s'lashami bi me rad olovil* CC 299 — *Sveit ta je mrēshe postavil / Vrah bi me rad pograbil* BB 414. Prav tako je nadomestil asonanco *peruti*: *oblubi* CC 328 z rimo *peruti*: *dobruti* BB 410.

So pa primeri, kjer je Kastelec brez potrebe zapravil rimo v predlogi. Tako mu je rima ušla, ker je spremenil besedni red: *Butora je tudi lahka, / Nai fi se lih sludi sloby* BB 429; predloga ima: ... *lahka tudi / ... sloby Sludy* CC 372. Pokvaril je tudi naslednje: *Trikrat poklekne doli / Keliha proft biti moli* CC 180, ko je napisal *Trykrat fam poklekne doli, / proffi keliha proft biti* BB 391. Dva podobna primera sta še CC 329 — BB 411 in CC 394 — BB 426.

Pri presoji vseh 14 besedil, prevzetih iz protestantske pesmarice, je treba upoštevati, da so razen enega brez not. Kako naj bi se bile pele te pesmi? Ali so bile sploh namenjene petju? Če izvzamemo pesem *Magnificat*, ki ima note, in *Te Deum laudamus*, katere melodija je bila pač splošno znana, si težko predstavljamo, da bi jih bil kdo mogel peti. V protestantski pesmarici je sicer skoraj vsaka imela zabeleženo melodijo, a da bi te melodije v Kastelčevi dobi bile splošno znane, je malo verjetno. Sodim, da je Kastelec objavil te tekste kot molitve, ki naj bi zavoljo pesniške oblike bile vabljivejše. Tako si lahko razložimo tudi nedoslednosti v strukturi verzov, zakaj nemogoče je peti po določeni melodiji, če nimajo verzi ali kitice stalne sheme. Zlasti potrjuje našo domnevo *Actus fidei*, ki predstavlja protestantsko pesem, preneseno v prozo.

Analiza ostalih 8 pesemskih besedil, ki so v Bratovskih bukvicah, a niso iz protestantske pesmarice, nam ne bi veliko koristila, ker gre po vsej verjetnosti za katoliške pesmi, ki so bile bolj ali manj v rabi in s katerimi Kastelec ni imel drugega opravila, ko da jih je zapisal ali prepisal.

Kastelec ni bil glasbeno izobražen, vsaj toliko ne, da bi bil znal beležiti melodije (prim. Čerin, ZMS X, 139). Tudi pesnik ni bil, še pesmar ne, ki bi se bil umel poglobiti v teorijo o zgradbi verzov. V tem pogledu so protestanti močno nad njim. Edina bistvenost pesmi mu je bila, se zdi, rima. Zato je svobodno in brez reda spreminjal verze in kitice, ohranjeval pa in celo dodajal rimo ali njeno nadomestilo, asonanco. To v primeri s protestantsko književnostjo sto let pred njim pa nikakor ni bil napredek.

5. Če je Kastelec protestantske pesmi krojil po svoje, je tem lažje spreminjal prozo v molitvah, ki jih je prirejal po Dalmatinovem molitveniku. Na splošno je treba reči, da je Kastelec krajšal; obseg tega krajšanja ni velik in je v glavnem razviden iz našega pregleda na str. 114. Vzrok krajšanju je redkokdaj vsebina, se pravi, da Kastelec ni izpuščal odstavkov, ker so bili navzkriž s katoliškim naukom. Kjer je prireditelj iz več molitev napravil eno, je bila odločilna potreba, sicer bi se bila molitev preveč raztegnila, drugod je krajšanje le neznatno in gre bolj za stilistično strnjenost misli.

So pa nekatere drobne spremembe, ki so značilne. Tako je n. pr. v BB 107 izpustil Dalmatinov stavek: *GOSPOD, meni nej potreba moje grehe, eden po drugim, praviti* M 120, ker gre za protestantski nauk, da je spoved odveč. Z dodatkom *Maria Diviza, ufi lubesnivi Svetniki, inu Angelzi Nebeshki proffite sa nas* BB 447 na koncu molitve, kjer ima Dalmatin (M 324) omenjenega samo Kristusa, je tudi hotel posebej poudariti katoliški nauk v nasprotju s protestantskim. Podobno je v molitvi ob času turške vojske, dasi jo je v celoti skoraj dobesedno prevzel, na koncu vrnil *proshno inu sahlushenje lube Divize Marie, inu ufe Nebeshke gmaine* (BB 442), a *ufo Nebeshko drushbo* je dodal tudi na koncu molitve ob času lakote (BB 449). In kjer prosi Dalmatinova molitev:

*Vofzhi nashimu Ceffarju inu Deshelfskimu Firfhtu, inu vfej nyh vojfki... Jrezho M 313, tam je Kastelec zapisal: Vofzhzi nashimu Papeshu, inu Ceffarju, inu ufi nyh voiski... Jrezho BB 442.*

6. Ostane še Kastelčev jezik. Sicer je prav o jeziku v Bratovskih bukvicah napisal M. Zavaddal posebno študijo (program celjske gimnazije 1891), vendar dobijo nekatere Kastelčeve oblike poseben pomen, če ugotovimo, da stojijo v tekstu, ki je direktno prenesen iz protestantske knjige. Tako n. pr. navaja Zavaddal n. m. 19, da ima Kastelec v instr. o-jevske sklanjatve poleg končnice -om in -am enkrat tudi -um: *glaffum* BB 457; ta oblika pa se nam pokaže v čisto drugačni luči, ko smo dognali, da je prevzeta iz protestantskega tiska v pesmi, ki jo je Kastelec skoraj dobesedno prepisal (CC 80). Po svoje nam govori oblika *kryvojo* (BB 108) namesto *kryo*, kakor se bere v predlogi (M 121) in kakor Kastelec pod vplivom predloge navadno piše (n. pr. *Kryo* BB 444, *krijó* BB 52); oblika *kryvojo* namreč kaže, da je Kastelec govoril *krojó*, a pod vplivom predloge mu je pero napisalo kontaminacijo *kryvojo*.

Nekatere oblike v tistih tekstih torej, ki so iz protestantskih knjig, zlasti pa, če se razlikujejo od oblik v predlogi, nam utegnejo pokazati to ali ono posebnost Kastelčevega jezika.

Kastelčeva grafika se naslanja neposredno ali posredno na protestantsko in je dodobra znana (prim. Zavaddal n. m. 4—6). V neposredno prevzetih tekstih pa se kaže, kako je Kastelec zavestno odstopal od protestantske pisave. Sem gre označevanje *n* z *ni*: *nio* 39, *nie* 418, *niega* 417, *oupanie* 284, *skufshnave* 417, *dragino* 448 itd. proti *njo* CC 131, *nje* CC 435, *njega* CC 435, *oupanje* M 239, *skufshnave* CC 435, *Dragino* M 326 itd. Protestantski v kakršnega koli izvora je nadomeščal z *u*, kjer je izgovarjal *u* ali *u*: *ufe* 52, *ufiga* 51, *diujim* 284, *oshiulenika* 234, *u'semlo* 420, *umoriti* 50, *ubogi* 443, *ubogim* 444 itd. proti *vse* M 78, *vfiga* M 76, *divjim* M 240, *oshiulenika* CC 29, *v'semlo* CC 440, *vmoriti* M 74, *vbogi* M 518, *vbogim* M 519 itd. Protestantsko pisavo *fzh za šč* je nadomestil s *fzhz*: *yshzhi* 420, *vofzhzi* 112, 442, *odpuhzhzhanu* 235 proti *yshzy* CC 419, *vofzhi* M 53, 513, *odpuhzhzanju* M 30, dasi se bere n. pr. tudi *kârshzhzhanftu* 440 pod vplivom predloge (M 309). Predlog *s*, ki ga predloga pred besedo, začenjajočo se z *s*, dostikrat ne piše, je zavestno beležil: *s'slaboftjo* 418, *s'foojó* 417 proti *Slaboftjo* CC 435, *foojó* 417 proti *foojó* CC 434.

Naglasna znamenja so pri Kastelcu zelo pogostna. Znano je, da uporablja predloga (Dalmatin) gravis predvsem za označevanje polglasnika: *fmèrt*, *dèrshati*, *pèrpelam*, *mogèl*, akut pa za označevanje jata (è): *vém*, *svéfti*; mesto poudarka je le redko označeno: *Svitá*, *nogé*. Kastelec pa razen polglasnika in jata (za tega ima poleg akuta tudi gravis) zelo često označuje mesto poudarka (v vseh tu navedenih primerih beseda v predlogi nima nikakega znamenja): *rokó* 101, *rokò* 439, *roké* 101, 442, *semlé* 233, *semló* 416, *s zhaftjó* 234, *fvitá* 101, 235, *Bogá* od *Bogá* 234, *S. Duhá* 234, *Nebú* 416, *u'Nebú* 234, *meffú* 109, *tellú* 449, *veffeljé* 283, 284, *bitjá* 234, *fèrzá* 440, 443, 444, *na tèm... morjú* 284, *sposnám* 235, 415 (2×), *gredó* 419, *saneffó* 442, *pokopán* 234, *dragú* 441, *volnú* 416, *takú* 439, *nikár* 438 itd. Celo na enozložnicah večkrat nahajamo akut: *Búg* 441 (2×), *múzh* 439, *gdú sná* 51, *gré* 100 itd. V Dalmatinovem molitveniku našteješ na strani po 3—5 akcentskih znamenj, pri Kastelcu pa desetkrat toliko.

Pri vokalih kažejo razlike od predloge, kako je moderna vokalna redukcija zajela Kastelecov govor. Zato piše konz 411, 234, vrēdn 420, vreidn 100, vēzhn 236 (3×), sdrou 420, 430, prou 430, 432, folsh 392, perhodnu 283, pērshal 428 (2×), pērshla 428, dasi stoji v predlogi na ustreznem mestu konez CC 29, 329, oreden CC 440, vreden M 114, vezhin CC 32 (2×), s'drau CC 440, sdrau CC 373, prau CC 373, 386, Falsh CC 182, prihodnu M 238, prishal CC 425, 426, prishla CC 425. — Za poudarjeni ē (jat) piše često ei, kakor je govoril, čeprav ima predloga samo e: peitje 421, neveimo 110, reifhi 421, Reifhi 421, Odreifhi 108, neifim 100, neifo 236, 418 — v predlogi: petje CC 420, nevemo M 174, Refhi CC 420, refhi CC 305, Odrefhi M 122, nefim M 114, nefo CC 32, 434. — V primeru beishym 101 (v predlogi beshim M 115) je ei za nepoudarjeni ē analogičen; oblika je živa v notranjskih govorih; enkrat ima i za nepoudarjeni ē: fvitloftjo 417 (v predlogi svetloftjo CC 434). Nasprotno pa je ej v predlogi nadomestil z è: svēstu 410, 411, ftrēlo 411 — svejstu CC 328, 329, ftrejlo CC 328. V poshrit 400 (proti poshreit CC 29) je i pravilen refleks za kratki ē. — Za o iz q ima enkrat oo: poot 430 proti pot CC 373. — Dolgi poudarjeni o piše kot u, četudi je v predlogi o: modrūft 412 (2×), shibkufti 110, ftui 110 proti modroft CC 308, shibkofti M 173, ftoj M 173; obratno pa se bere lok. sg. Synovi 445 za Synuoi M 321, storili, storile 101, storjen 237 za sturili, sturile M 117, sturjen CC 33. V oblikah varuvat 412, zagovali 421 (proti varovat CC 330, zagovali CC 420) je u namesto nepoudarjenega o analogičen po prezentu, gen. pl. potplatu (proti podplatou M 120) pa predstavlja govorjeno obliko. — Kljub predlogi, ki ima Hudizhevo CC 328, je Kastelec napisal hudizhovo 410. Zanimivo je, da ima namesto predal CC 183 obliko prodāl: ludas... je fvojga Bogā prodāl 394. — Po predlogi piše Kastelec najčesče nadlugh 110, nadlughami 431, nadlūg 426, nadlūh 427, enkrat mu je ušlo kljub nadlugh v predlogi (M 173) nedlugh 109, kakor je govoril; to kaže tudi oblika nedluge 427, ker ima predloga (M 393) na tem mestu drugačen izraz. — Dasi ima predloga vseskozi koku in povečini tako tudi Kastelec, se bere včasih kakū 109, Kaku 415.

Konzonanti. Velarni t je Kastelec po tradiciji pisal z l, čeprav je govoril g. V mnogih primerih pa je kljub predlogi, ki ima dosledno l, pisal u: ftoariu 39, 101, 112, sturiu 40, reifhiu 39 (2×), 40, odreifhiu 112, fapuftiu 410, pošvetiu 112, pomifliu 40; zanimiva je zveza bom... zhaftyl inu hvaliu 115 (v predlogi: bom mogél... zhaftiti inu hvaliti M 35). — Medtem ko piše predloga dosledno brez v obari M 309, obaroval M 307, ima Kastelec Obvari 439, obaroval 439, vendar tudi obarui 111, obarovati 439 kakor predloga M 28, 308. — Izglasni g je govoril kot h ter zapisal vrāh 418, nadlūh 420, dasi ima predloga obakrat g (CC 435, 421); enkrat je zapisal polēk 415 za Poleg CC 429. — Če je v rejera 416 (v predlogi regira CC 431) res sekundarna palatalizacija, je težko reči, ker ima Kastelec sicer g: regira 443, regierai 283, 284 (v predlogi: regira M 317, regiraj M 237, 240). — Dasi piše Kastelec kakor predloga zdaj ubosi 440, ubosimu 100, drusiga 100, zdaj ubogim 444, vbogimi 444, ima enkrat ubogi 400, četudi je v predlogi vbosi CC 191. — Za današnje knjižno zoper je Kastelec govoril supar, ker piše supār 439, 440 (2×), 442, supernoft 283, čeprav ima predloga supār M 308, 310, 311, 313, suparnoft M 238. — Iz svojega govora je prevzel prvi š v primerih ufhlifhi 418, Vfhlifhi 414, vfhlifhi 426,

*fhlushiti* 426, 446, *safhlushili* 438; v predlogi je povsod s: *oflishi* CC 435, 299, *Vflishi* CC 392, *flushiti* CC 393, M 322, *saflushili* M 307. — Prav tako je pisal govornjeno *Ioshefa* 448 (2×) proti knjižnemu *Iosepha*, kakor stoji v predlogi M 327 (2×). — Namesto protestantskega *Nebefki* CC 90, M 310, *Nebefkiga* M 77, *Nebefko* CC 434 piše *Nebefhki* 458, 440, *Nebefhkiga* 51, *Nebefhko* 417. — Za protestantsko *Zhlovezhtou* CC 87, 35, *Zhlovezhtoi* CC 35, *s'zhlovezhtvom* CC 429 piše *zhlovèstou* 458, 258, *zhlovèstvi* 258, *s'zhlovèstvom* 415, enkrat pa ima obliko s š: *zhlovefhtou* 238 (v predlogi *Zhlovezhtou* CC 35); pridevnik: *Zhlovèskim* 238 (v predlogi *Zhlovezhkim* CC 35). — Oblika *štraffati*, *štraffinga* mu je bila tuja, zato rabi, čeprav piše predloga to besedo dosledno z j, samo *fhtrafat* 448, *fhtrafah* 445, *fhtrafal* 448, *fhtrafingo* 441, 444, 445, *fhtraffingo* 51, *fhtraffinge* 443, 446 itd. — Če piše namesto *Kervau* CC 180, *kèrvave* M 312, kakor se bere v predlogi, *krypau* 391, *krypave* 441, je to učena analogija po *kri*, pisano *kry*.

Pri deklinaciji omenimo naslednje drobnosti: Kastelec je gen. sg. *Synu* CC 29 spremenil v *Syna* 254, dasi drugače večkrat rabi obliko na -u. Namesto *od Buga*, kakor stoji v CC 28, ima *od Bogá* 254. — Zanimiv je dat. *Petri* 392, ker je v predlogi *Petru* CC 181. V lok. sg. pa Kastelec zelo pogosto obliko na -i, ki jo piše predloga, opušča ter rabi rajši končnico -u: *na fveitu* 284, 439, 449, *na S. Krishu* 52, 108, *pèr kryshu* 399, *u'krishu* 400, *na telleffu* 443, *po tèm lebnu* 400, 451, *per lebnu* 448, *u'tem zhaffu* 448, *Po Boshym pildu* 415 — v predlogi: *na Svejti* M 240, 308, 328, *na krishi* M 80, 121, *per Krishi* CC 190, *v'Krishi* CC 192, *na telefsi* M 318, *po tem Lebni* CC 192, *po tim lebni* CC 375, *per lebni* M 327, *v'tem zhafsi* M 326, *Po Boshjim pildi* CC 430. Vendar beremo tudi *u'tem pakli* 421, *u'Bugi* 39 — v predlogi: *v'tim Pekli* CC 421, *v'Bogi* CC 151. — V instr. sg. se bere dvakrat končnica -am namesto -om: *S'dolgim shivotam* 412, *pred fhpotam* 414 (v predlogi: *s'dolgim shivotom* CC 350, *pred fhpotom* CC 298); prav tako v dat. pl. *Jogram* 391 (2×) proti *Jogrom* CC 180 (2×). — V instr. sg. je Kastelec enkrat prepisal iz predloge končnico -um (*s'glaffum* 457 — v CC 80: *s'mozhnim glaffum*), a drugič se ji je izognil, ko je napisal *pred ufim fveitom* 254 (v predlogi: *pred ofem Svitom* CC 28). Pri mehkih osnovah se bere analogični -om: *pred hudizhom* 111, 427, *ferzom* 107, *fèrzom* 446 (v predlogi: *pred hudizhem* M 28, *pred Hudizhem* CC 423, *ferzem* M 120, 323). — Namesto množine *zhlovekom*, ki jo ima Dalmatin M 115, je Kastelec rajši napisal *ludém* 101, ohranil pa je po predlogi CC 274 obliko *ufi zhlovèki* 430. Prav tako je rajši rabil *try S. Duhi* 257 kakor *try fveti Duhovi*, ki se bere v protestantskem tekstu CC 33. — Bolj domače mu je bilo *po téh pismah* 254 kakor *po teh Pismih* CC 29. — Poudariti je treba, da nahajamo tri primere izmed šestih, ki jih navaja Zavaddal (n. m. 22) za prehod ženskih i-jevskih osnov v a-jevsko sklanjatev, namreč *bolèsnah* 446, *bolèsnami* 450, *povudniami* 450, že v protestantski predlogi (M 324, 335, 336). — O obliki *krypjo* gl. zg. str. 119. — Dvakrat beremo v Bratovskih bukvicah instr. sg. *s'tellom* 428, 431 (gl. Zavaddal n. m. 23); oba primera sta iz predloge, in sicer iz pesmi (CC 423, 275). — Tudi dual *s'Ozhima* 411 je prepisan iz CC 329; ne glede na predlogo je uporabljen v Bratovskih bukvicah samo še enkrat (gl. Zavaddal n. m. 23).

Pri zaimkih se opaža, da se Kastelec izogiba starim oblikam. Tako je namesto *je vishati inu voditi* M 308 napisal *yh vishati inu voditi* 439. Starejši akuz. *ně*, ki ga po Zavadlalu Kastelec rabi vsega šestkrat, je vsaj dvakrat iz protestantske predloge: *Chriftus je nie premogel* 418, *ohrani ti nie* 440 (v predlogi CC 435 in M 309). — Namesto *De bi je* (sc. telo) *fnel* CC 190 ima Kastelec *de bi ga fnel* 399.

Oblike kazalnega zaimka *tiga*, *timu*, *tim*, ki jih pišejo protestanti, Kastelec redno spreminja v *tèga* 235 (2×), 400, 410, 428, 429 (v predlogi CC 30, 31, 191, 327, 424, 372), *tèmu* 430 (CC 373), *letèmu* 439 (M 308), *tèm* 391, 410 (CC 180, 327), *letèm* 112 (M 33), *letèm* 439 (M 308). — Kakor predloga, tako sklanja tudi Kastelec oba dela zaimka *ta isti*: *téhiſtih* 52 (M 79: *tehiſtih*), *tigajftiga* 50 (M 75: *tigaiſtiga*); vendar ima tudi *pèr tajſti vezherji* 391, čeprav stoji v predlogi *tej iſti* CC 180.

Zaimek *ves* sklanja predloga v gen. in dat. sg. *oſiga*, *oſimu* (5 primerov), v vseh drugih sklonih (izpričani so lok. in instr. sg., gen., dat., lok. in instr. pl.) pa *oſem*, *oſeh*, *oſemi* (18 primerov); Kastelec pa ima 15 primerov pisanih z *i*, 8 primerov z *e*: lok. sg. *uſém* 444, 458, gen. pl. *uſéh* 390, *uſéh* 400 (2×), dat. pl. *uſém* 400, lok. pl. *uſéh* 439, 444 (v predlogi: *oſem* M 319, CC 84, *VSEH* CC 178, *oſeh* CC 191, *oſem* CC 191, *oſéh* M 308, 319). Namesto dat. sg. fem. *oſej*, kakor se bere v Dalmatinovem molitveniku M 315, ima Kastelec *uſi* 442. V množini nastopa večkrat gen. namesto ak. (Zavadlal n. m. 26); tako je Kastelec spremenil *Prite nas oſe fneſti* CC 421 v *prité nas uſih fneſti* 420.

Svojlitemu zaimku *njegov* se včasih izogiba, pišoč *u'něga* nus 440, *sa nēga volo* 446, dasi stoji v predlogi *v'njegov* nus M 309, *sa njegovo volo* M 323.

Pridevnik *mogoč* (*s'tvojo mogozho roko* M 308) se glasi pri Kastelec *mogočen*: *s'tvojo mogozhno rokò* 439. Namesto *popolnom* rabi Kastelec *popolnoma*: *En popolnom Bug*, *en popolnom Zhlovik* CC 35 — *En popolnoma Búg*, *en popolnoma Zhlovik* 238.

Glagol. Poleg dolgega uporablja Kastelec, dasi bolj poredkoma, tudi kratki infinitiv. Navadno ga ima tam, kjer stoji že v predlogi (ta ga ima samo v pesmih): *vodé něſo hotli voſhzhít* 398, *bi hotli poſhrit oſé* 400, *hozhem uſelei varuvat*, *Inu sa tú mu polèg ſtat* 412, *K'Moji zháſti g'hozhem pèrpravít*, *S'dolgim shivotam naſſitít* 412 itd. (v predlogi CC 189, 191, 329, 330). Ponekod pa je Kastelec kratki infinitiv predloge spremenil v dolgega: *sazhnejo mermratí*, *zhudne rajtinge narejati* 391, *je ukasal ſvoym Iogram Pridigovati inu karſtiti* 416 (v predlogi: *mermrati*, *narejati* CC 180, *Pridigooat*, *karſtit* CC 431). Bolj značilni pa so primeri v prozi, kjer je dolgi infinitiv predloge spremenjen pri Kastelec v kratkega: *ne puſti mene poginit* 107, *nebó mogèl niſhtèr pèr meni opravít* 111, *nemoremo cilú niſhtèr opravít* 441, *hozhesh... ſhtraſat* 447—448 (v predlogi: *nepuſti mene k'framoti biti* M 118, *opraviti* M 28, M 312, *ſhtraſjati* M 326).

V 3. os. pl. v prezentu ima Kastelec kratke in dolge oblike, vendar mu dolge bolj prijaajo; zato je kratke oblike, ki mu jih je nudila predloga, spreminjal v dolge: *sazhnejo* 391, *pridejo* 417, *zhujejo* 411, *prizhujejo* 390, *ukashujejo* (!) 390 (v predlogi: *sazhno* CC 180, *prido* CC 433, *zhujo* CC 329, *prizhujo* CC 179, *ukasujo* CC 179). Za Kastelea nenavadna oblika 3. os. pl. *ſhkode* 418 (prim. Zavadlal n. m. 29) je prepisana iz predloge CC 435.

Sedanjik živéjem, pri protestantih živém, se glasi pri Kastelcu *shivym* 108 in *shivimo* 417, četudi je v predlogi *shivem* M 121, *shivemo* CC 435; enkrat pa je le prevzel *shivemo* 445 iz M 322.

Glagol *moči* se glasi v 3. os. pl. prez. pri Kastelcu *morejo*; oblika *mogo* 400 je prepisana iz CC 191. Ta glagol rabi Kastelcu namesto *morati*, zato ima dosledno *morefh* 51, *more* 235, 420, 421, 430 (2×), *moremo* 256, *morejo* 239, *mogel* 427 (2×), kljub temu da piše predloga pravilno *morafh* M 76, *mora* CC 30, 418 (2×), 373, 374, *moramo* CC 33, *morajo* CC 36, *moral* CC 423. Kjer beremo v Bratovskih bukvicah *mora* 430, *moramo* 444, je to iz predloge CC 373 in M 320.

Dosledno se Kastelec izogiba tudi imperativu *vsami* (M 116, 237, 320, 321, 324) in piše *usèmi* 101, 283, 445, 446, *Vsèmi* 444; v pesmi pa je enkrat ohranil *vsami* 419, kakor stoji v predlogi CC 435.

Pri glagolu *hoteti* se Kastelec izogiba krajšim oblikam. V predlogi beremo *zho* CC 309, *zhem* CC 299, 330 (2×), *zhe* CC 299, *htli* CC 189, 191, v Bratovskih bukvicah pa *hozho* 413, *hozhem* 414, 411, 412 (2×), *hozhe* 414, *hotli* 398, 400; enkrat je ostal *zhe* 431, kakor ima predloga CC 274. Tudi namesto *hozhe*, kakor se bere v CC 308, piše *hozhefh* 412. Za *nezhem* M 116, CC 424, *nezhefh* M 115 rabi Kastelec *n'hozhem* 101, 428, *n'hozhefh* 101; ostalo pa je *nezhe* 430, kakor stoji v predlogi CC 273.

Namesto je *tribe* CC 374 rabi Kastelec je *trèba* 430.

Omeniti je še analogične participe *dopodajezhe* (l) 110 in *dopadajezhe* 283, ki stojita namesto *dopadezhe* M 174, 237. — Dalmatinov izraz *vezhnu inu veden oftanezhe vèffelje, lufht inu dobra vola* M 240 je pri Kastelcu podan kot *vezhna inu obstojezha dobruta* 284. — Namesto *gori oftajenje teh Mertvoh* CC 30 stoji v Bratovskih bukvicah *goriustajanje teh mèrtvoh* 235, nam. *dopadenju* M 85 stoji *dopadanju* 53, nam. *vsdihanjem* M 34 pa *sdihoivanjem* 113.

Tu navedimo prislove, ki jih Kastelec rabi v drugačni obliki kakor predloga: *junazhki* CC 431 — *junazhku* 416; *vekoma* M 310 — *vekomai* 440; *spet* CC 36 — *supet* 238; *okupe* CC 183 — *ukùp* 393; *fice* CC 184 — *ficer* 394; *le* CC 327, 328 itd. — *li* 410 (2×) itd.

Predlog *mej*, kakor stoji v predlogi CC 33 in M 77, se pri Kastelcu glasi *u'mei* 237 in *umei* 51, vendar najdemo tudi *mej* 446 kakor v predlogi M 323. Predlog *raven* M 325 je nadomeščen z obliko *s'raven*: *s'raven drusih grosovitih fhtrafig* 447.

Germanizme, ki jih v protestantskih tekstih ni malo, je Kastelec mirno prevzel. Tako beremo pri njem n. pr. je ... *sooj lebn* ... *gori offral* 53 (v predlogi M 84—85), *se je Ozhetu gori offral* 416 (v predlogi CC 431), *je britko martro podjèl* 416 (v predlogi CC 431), *de bi moji grèhi tú k'nezhemèr storili* 101—102 (v predlogi M 117), *imèr inu vekoma* 449 (v predlogi M 328) itd.; namesto *urfah* M 76 (2×), *urfaha* M 336 pa rabi Kastelec podomačeno obliko *urshoh* 51 (2×), *urshoha* 450. Germanizme je celo pomnoževal; predloga ima n. pr. *vfeh nadlug proft biti* CC 428, Kastelec pa *ufih moyh nadluh lèdig biti* 414; za *Vfe mertoe bo spet budil* CC 433 je napisal: *bo spét ufé mèrtve gori sbudil* 417. Vendar je tudi popravljal: *sdaj regirajozho bolesen* CC 323 — *sdaj videjozho bolesen* 446; *regirati inu vishati* M 336 — *vishati inu voditi* 450;

*Jhtrajingo* M 326 — *Jhibo* 448; *Je... doli o'Jhibuje* M 173 — *Je... u'Jhibuje* 109; *h'tvojuu dobrupadenju* M 336 — *h'tvoji Boshji zhafti* 450; *Skusi tvojo ſveto kry* CC 89 — *Stvojo S. kryo* 458; *meni ga je sdaj shal* CC 386 — *têga je meni shal* 452; *bi my oſi morali o'enim hipu te ſmerti biti* M 320 — *bi my uſi morali o'enim hipu merto biti* 445. V naslednjem stavku se je le deloma ognil germanizmu, dasi je Dalmatinovo konstrukcijo precej predelal; Dalmatin pravi: *ti nar bujle veifh, ... koku tudi pod eno majhino ſhibizo, taka nevola, zviblanje inu zagovanje naprej pade, kakôr de bi sa nas billu cillu djanu, inu cillu sgublenu* M 173; Kastelec je takole spremenil: *ti nar buile veifh, ... kokû sa eno maihino boleisên, taka nevola, zviblanje, zagovanie inu nepoterpeſtlivoſt notêr pade, kakôr de bi jmeili cillû sgubljeni biti* 109.

Ponekod je Kastelec odpravil člen: *u'koſteh* 412, *ſvetu karſzhanſtôu* 458, *Smerti* 458, na defnizi *Ozheta* 254 — v predlogi: *o'tih Koſteh* CC 308, tu *ſvetu karſzhanſtôu* CC 85, *Tej Smerti* CC 87, na *Defnici tîga Ozheta* CC 29; pač pa je enkrat namesto *u'viſoka Nebefsa* CC 451 zapisal *u'ta viſſoka Nebefſa* 416.

Čut mu ni dal, da bi bil sprejel tujo, teže umljivo konstrukcijo, ki se glasi pri Dalmatinu: *Ne puſti me obeno nefrezho, krish ali nadlugo, ni tudi oben poteleſni luſht inu lubesen od letiga tvojga Krajleſtva prozh obêrniti* M 239; Kastelec je povedal dosti razumljiveje: *Ne puſti me prozh obêrniti od tebe ſobenim poſoitnim luſhtam, ali têrpleniam* 285. — Tudi impersonalno konstrukcijo *de ſe taku neofmilenu ſ'tabo rouna* M 76 je spremenil ter napisal *de ſo takû neufmilenu ſtabo rounali* 51. — Morda ni odveč, če navedem Kastelečeve spremembe besednega reda; Dalm. *de bi on ſooje roke o'tvoih vernih krij omival* M 311, Kast. *de bi on ſooje roke u'kry tvojh vèrnih umival* 441; Dalm. *de bodo Sovraſhniki morali ſposnati* M 315, Kast. *de ſovraſhniki bodo morali ſposnati* 442; Dalm. *kir ti o'tvoji Poſtavi tvojmu folku pritîfh* M 325, Kast. *kir ti u'tvoji Poſtavi prityſh tvojmu folku* 447; Dalm. *ſo ſe puſtili* CC 181, Kast. *ſe ſo puſtili* 392; Dalm. *ſo ſe ſkasali* CC 190, Kast. *ſe ſo ſkasali* 399.

Nazadnje so razlike v besednem zakladu. Nekaterim besedam, ki mu jih je ponujala predloga, se je Kastelec dosledno izogibal, znamenje, da mu niso bile domače. Tako nadomeſča *nujo* z *nadlogo* in *revo*: *nujah* CC 384, *nui* M 35, *nujam* CC 430 — *rêvah* 452, *nadlûg* 115, *rêvã, nadlugam* 415; vendar je izraz predloge ostal: *nuji* 450 (po CC 274). Zelo dosledno se izogiba besedi *temuzh*, ki jo beremo CC 424, 374, M 35, 223, 311, 312 (2×), 356, in postavlja namesto nje *ampak* 428, 451, 115, 441 (5×), 446, 450. Namesto *târ* CC 328 ali *ter* CC 373 piše *inu* 410 ali *nu* 450; namesto *Sdaj* CC 181, 189 rabi *sdaici* 391, 398. Druge razlike so v razmeroma pičlem gradivu izpričane samo v enem primeru: *potêrplenju* M 324 — *potêrpeshlivoſti* 447; *h dobitku* CC 435 — *k'dobizhku* 417; *kar je h'poteleſnîmu oſhitku potreba* M 325 — *kar je k ſhivênîu potreba* 447; *Ozhinîga lyza* M 115 — *Ozhinîga oblîzhja* 101; *Drakonih* CC 329 — *Lintvornih* 411; *orata o'Paradiſh* M 217 — *urata Nebefhka* 160; *odreſhitôa* M 174 — *gnade* 110; *s'grêhi ſim jeſt oblîzhen inu obdan* M 121 — *s'grêhi ſim napolnîen* 108; *shmagana* CC 374 — *frahtana* 450; *odſod* CC 395 — *od tod* 426; *ſtuprou* CC 374 — *Takrať* 450. Nekateri izrazi, ki mu niso prijali, je Kastelec kar izpuſtil: *en pravi vojarin inu viſhar* M 239 — *en viſhar* 284; *po oſem ulnim ſvejtu* CC 84 — *po uſêm ſveitu* 458; *zhes nuzh (ſe) Shliſe neuſtraſhîfh* CC 328 — *Po nozhî pres ſtraha leſhyſh* 411; v zadnjem primeru besede *Shliſe* (žlîzé, zleze,

t. j. kuge) ni razumel ter je kar po svoje zavil. Ponekod, se zdi, gre bolj za stilistične spremembe: *per lebni ohranil* M 327 — *per lebnu obdershal* 448; *pravo Karfzhanfko vero imeti* CC 30 — *pravo Catolifhko vero dèrshati* 235; *podejli meni tvojo gnado* M 85 — *dai... meni tvojo gnado* 55; *je teleffen postal* CC 29 — *je mefni postal* 234; *v'krishi inu nadlugah* M 175 — *u'reivah, inu u'nèdlugah* 109.

Analiza Kastelčevega jezika v tekstih, posnetih iz protestantskih knjig, nam kaže, da je avtor Bratovskih bukvic ubral srednjo pot: predvsem se je jezikovno ravnal po predlogi; ker pa mu je ta ponujala jezik, ki so ga govorili in pisali sto let pred njim ljudje iz drugačnega okolja, zlasti iz drugačnega jezikovnega območja, se je zavestno in tudi nezavestno v marsičem naslonil na svoj notranjski govor in na svoj jezikovni čut. Zato je njegov jezik mnogo manj enoten ko jezik njegove predloge.

\*

Matiju Kastelcu, ki je po dolgi suši začetnik nove faze v razvoju slovenskega slovstva, so se protestantske knjige kljub njih starosti in drugoverski vsebini zdele vredne, da je iz njih krepko črpal. Ne more pa se ponašati z literarno ravni, ki so jo nekako sto let pred njim dosegli naši protestantski pisci.

#### Résumé

Après les dernières publications des protestants slovènes de 1595, les »Bratovske bukvice« (Livret de la Confrérie du Saint Rosaire), publiées successivement en 1678 et en 1682, sont le cinquième en date des livres slovènes catholiques. On sait que l'auteur, Matija Kastelec, avait pris 11 pièces du livre des cantiques protestant de 1595, sans les avoir, comme on pensait jusqu'à présent, copiées littéralement (1). Kastelec cependant emprunta aux protestants d'autres textes: encore 5 textes du livre des cantiques cité plus haut (2) et 13 prières du livre des prières publié par Dalmatin en 1595 (3).

Kastelec n'a pas hésité à modifier ces textes. Les vers n'y gagnèrent point, au contraire. Il ne tenait compte ni de la structure des vers ni du nombre des syllabes et il allongeait les strophes d'une manière inégale (4). Quant aux textes en prose (prières), il les abrégait arbitrairement bien que le contenu ne l'exigeât que rarement (5). De l'analyse des modifications linguistiques dans les textes empruntés il résulte qu'en général, Kastelec suivait la langue de l'original; mais comme celui-ci lui offrait une langue parlée un siècle avant lui par des gens d'une autre région linguistique, Kastelec, consciemment et inconsciemment, s'appuya souvent à son dialecte de la Carniole Intérieure et à son propre sens linguistique, de manière que sa langue présente un caractère de beaucoup moins uni que ne l'était celle de son modèle (6).

A Kastelec, cet initiateur d'une nouvelle phase dans le développement de la littérature slovène qui suivit une longue époque de stérilité littéraire, les livres des protestants, malgré leur vieillesse et leur contenu hérétique, paraissaient une source toujours digne d'attention, et il n'hésita pas d'y puiser à pleines mains. Pourtant, cet écrivain catholique, dans ses »Bratovske bukvice«, ne manifesta pas l'érudition littéraire des écrivains protestants, ses aînés d'un siècle.